

Aké sú príčiny nízkej úrovne slovenských univerzít?

Príspevok k diskusii o príčinách nízkej úrovne slovenských univerzít. Pomôžu len peniaze?

Začiatkom roka bolo možné zaregistrovať v médiách správu o hodnotení univerzít v celosvetovom meradle. Pre akademickú obec neboli výsledky hodnotenia veľkým prekvapením. Najlepšia slovenská vysoká škola podľa toho hodnotenia, Univerzita Komenského, sa umiestila až na 500. mieste!! Ani poradie na špičke nebolo prekvapujúce. Tu bolo možné nájsť vedľa najlepších zámorských (USA, Kanada) aj niektoré západoeurópske, prevažne britské vysoké školy. Do veľkej miery prekvapil fakt, že do prvej päťdesiatky sa nedostala ani jediná univerzita z Nemecka, t.j. z krajiny, v ktorej univerzitné vzdelanie má storočnú tradíciu a celospoločenské uznanie, ale zároveň je toto vzdelanie bezplatné. Možno tu je nejaká súvislosť, možno nie je, viac ale prekvapili reakcie na uvedené skutočnosti v Nemecku a u nás na Slovensku. Zatiaľ čo na Slovensku sú výsledky hodnotenia obchádzané bez povšimnutia a komentárov zo strany štátnych a akademických orgánov, v Nemecku bijú na poplach. Výsledkom je široká diskusia o tom, aké sú príčiny tohto nepriaznivého stavu (50 miesto!) a ako tento stav v čo najkratšej dobe zmeniť. Kolega z fakulty, po oboznámení sa s uvedenou správou, okamžite našiel vhodný recept. PENIAZE, všetko sú PENIAZE. Ak nám vláda dá toľko peňazí, koľko dostávajú tie najlepšie svetové univerzity, budeme aj my lepší. Sú naozaj peniaze tým všeliakom? Bude stačiť ak MŠ SR zvýši resp. znásobí dotácie vybraných „najlepších“ slovenských univerzít, ktoré sa umiestili medzi „prvými“ tisícami univerzitami, aby sa stali špičkovými univerzitami aj v medzinárodnom meradle? Nuž, podľa diskusie, ktorá v Nemecku prebieha na stránkach vplyvných verejných médií, ako aj v odbornej tlači sa zdá, že to nebude postačujúce. O čom vlastne je táto diskusia? Platia argumenty, ktoré v nej odznali aj pre naše slovenské pomery?

Spolková vláda v Nemecku sa rozhodla tento, podľa nej krajne nepriaznivý stav, riešiť finančnou dotáciou 1,9 miliárd EUR do špeciálneho programu „Excellence Initiative“, od ktorého očakáva, že v priebehu krátkej doby pár nemeckých univerzít by sa malo dostať medzi svetovú elitu (**Science, 2008**). Pravdepodobne nemá veľký význam porovnávať a komentovať reakcie a postoje nemeckých a slovenských kompetentných orgánov. Pre akademickú obec na Slovensku to nemôže byť prekvapujúce ak uvážime vzťah, či skôr absenciu vzťahu, nielen súčasnej, ale všetkých predchádzajúcich vlád k vysokoškolskému vzdelaniu, nesplnené pred- a povolebné sľuby o „vedomostnej“ spoločnosti, a plané reči o úlohách a jednote vedy a vzdelania v modernej spoločnosti. Čo však bolo prekvapujúce aj pre nás, je reakcia a následná verejná diskusia v Nemecku, ktorá vzniesla opodstatnené pochybnosti o tom, či takmer dvojmiliardová finančná injekcia prinesie žiaduci výsledok. Desať významných nemeckých vedcov, vrátane nositeľa Nobelovej ceny za medicínu a fyziológiu, Güntera Blobela, v článku publikovanom 8. Januára 2008 vo *Frankfurter Allgemeine Zeitung* vyjadrila skepsu o efektívnosti vládneho programu „Excellence Initiative“. Sú presvedčení o tom, že príčinou neuspokojivej úrovne nemeckého vysokého školstva nie je nedostatok finančných prostriedkov, ale existencia akademických vedeckých ústavov, patriacich do Max Planck Spoločnosti (MPS) a nimi spôsobená dvojkoľajnosť vedeckého výskumu v krajine. Podľa nich tento „two-tiered“ výskumný systém láka a ťahá najlepšie mozgy preč z univerzít a zároveň vedie k nezodpovedajúcej a skôr náhodnej distribúcii najlepších študentov medzi vedecko-výskumnými pracoviskami. Podľa autorov článku vo *F.A.Zeitung*, filozofia MPS (ktorá je podobná filozofii Slovenskej akadémii vied – pozn. autora) odporuje základnému princípu jednoty vedy a vzdelania, tak ako bol sformulovaný pred viac ako 200 rokmi Alexandrom von Humboldtom. Autori článku vidia východisko vo fúzii ústavov MPS s univerzitnými pracoviskami (fakultami), ktoré majú podobné zameranie. Podľa nich, vedúci pracovníci výskumných tímov a riaditelia ústavov MPS, ktorých je v Nemecku skoro tristo, by sa mali stať vysokoškolskými učiteľmi, profesormi a docentmi, so všetkými prisluhujúcimi právami a povinnosťami. Ako príklad úspešnosti podobného systému uvádzajú severoamerický HHMI (Howard Hughes Medical Institute). Pracovníci tejto inštitúcie sú špičkovými výskumníkmi priamo financovanými HHMI, zostávajú však zamestnancami hostiteľskej univerzity (spravidla tiež špičkovej) a prepožičiavajú jej svoju slávu a vedecké výdobytky. Autori článku pripomínajú, že ich kritika nie je nová a citujú slova, ktoré na predchodcu MPS, Kaiser Wilhelm Society, adresoval laureát Nobelovej ceny, Max Delbrück, že „táto inštitúcia odoberá najlepších jedincov mimo univerzít a tým ochudobňuje kontakty so študentmi.“

V diskusii, ktorá sa po článku rozprúdila, pozíciu ústavov MPS obhajoval hlavne jej prezident, Peter Gruss. Dôvodil, že flexibilita ústavov, ktoré vznikajú a zanikajú podľa novo objavujúcich sa výskumných problémov a flexibilita pri výbere zamestnancov sú hlavnými výhodami ústavov MPS oproti univerzitám. Peter Gruss hovorí: „Pokúšame sa získať najlepších jedincov v danom odbore. Ak sa to nepodarí, meníme smer a hľadáme iný odbor!“ Podľa neho univerzity takúto možnosť rýchlej zmeny výskumu a výskumníkov nemajú. Niektoré z týchto argumentov znejú presvedčivo, obzvlášť ak zoberieme do úvahy mimoriadne vysokú úroveň vedeckého výskumu vo väčšine ústavov MPS vyjadrenú okrem iného aj počtom nositeľov Nobelovej ceny (17 od r. 1948). Napriek tomu sa zdá, že v Nemecku, podobne ako v ďalšej krajine EÚ, v ktorej existujú podobné vedecké inštitúcie (francúzske CNRS) je ich integrácia s vysokými školami veľmi aktuálnou témou.

Tu je namiesto otázka. Platia argumenty skupiny nemeckých profesorov o príčinách nízkej kvality univerzít aj na Slovensku? Je za nízku úroveň slovenských vysokých škôl zodpovedná existencia vedeckých ústavov Slovenskej akadémie vied? Je opodstatnená existencia podobného dvojvrstvového vedeckého výskumu v situácii, keď sa najlepšia slovenská univerzita nedostane v svetovom meradle medzi prvých päťsto? Ako by sa asi umiestnili ústavy SAV v prípade, že by existovali podobné klasifikácie aj pre nich? Nebolo by rozumné riešenie z dvoch v medzinárodnom meradle slabších inštitúcií spraviť jednu silnejšiu? Sú to logické otázky, ktoré vystavajú zo súčasného stavu vedy a vzdelania na Slovensku. Čo bráni diskusii na túto tému a hľadania zmysluplného riešenia a východiská z tohto stavu? Je to obava ľudí zo SAV, že stratia svoje pohodlie a budú musieť časť svojho času investovať do „rutinných“ pedagogických povinností? Alebo obava ľudí z univerzitného prostredia z konkurencie, ktorá na univerzitách momentálne úplne absentuje? Alebo krátkozrakosť funkcionárov oboch inštitúcií, z ktorých časť by stratila svoj podiel na moci? Alebo kombinácia všetkého?

22.07.2008, Bratislava

Jordan Kolarov

(vysokoškolský učiteľ)